

УДК 330.101

JEL O13, Q13

DOI: 10.32782/2786-8273/2025-11-4

Бондарчук Я.В.

аспірант,

Одеський національний економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-8549-3030>

Yaroslav Bondarchuk

Odesa National University of Economics

## ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ – ПОТОЧНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

### THEORY AND PRACTICE OF AGRICULTURAL COOPERATION – CURRENT STATUS AND PROSPECTS

**Анотація.** Сільськогосподарська кооперація лишається ключовим елементом розвитку аграрного сектору, забезпечуючи виробничу інтеграцію, стійкість ланцюгів постачання та розв'язок низки соціальних проблем. У статті проаналізовано сучасний стан кооперативного руху, глобальні тенденції та успішні моделі, що демонструють можливість підвищення ефективності й адаптації до викликів цифровізації, демографічних змін і глобальної конкуренції. Показано значний внесок кооперативів у економіки ЄС, Японії та інших країн, а також виявлено бар'єри, що стримують розвиток аграрних кооперативів. Обґрунтовано необхідність упровадження міжнародного досвіду, посилення державної підтримки та активізації участі фермерів у кооперативних структурах.

**Ключові слова:** сільськогосподарська кооперація, аграрні кооперативи, агропромисловий капітал, сталий розвиток, кооперативний рух.

**Abstract. Introduction.** Agricultural cooperatives have become essential institutional actors that ensure resilience, competitiveness, and social cohesion within rural economies. Their role extends beyond production coordination to functions such as risk sharing, value-chain integration, knowledge dissemination, and support for sustainable practices. In many developed and developing countries, cooperatives demonstrate a capacity to maintain market stability and promote innovation; however, disparities across regions reveal that their performance strongly depends on institutional quality, membership dynamics, and technological adaptability. The situation in Ukraine highlights these contrasts especially clearly. **Purpose.** The article aims to assess the current state of agricultural cooperation worldwide, identify factors shaping the effectiveness of cooperative models, and determine which international practices may be successfully adapted to strengthen Ukrainian cooperatives. **Methods.** The study applies comparative analysis of cooperative systems in the EU, Japan, Latin America, and other regions; reviews contemporary empirical research on efficiency, digitalisation, and member behaviour; and synthesises global market assessments and policy initiatives relevant to cooperative development. **Results.** The analysis demonstrates that EU and Japanese cooperatives play a dominant role in agricultural markets, integrating millions of members and generating high economic value through centralized processing, marketing, and financial services. Modern research highlights new challenges: internal governance tensions in large cooperatives, the influence of digital platforms on member engagement, and the growing relevance of sustainability-oriented strategies. For Ukraine, the findings reveal persistent structural barriers—low membership, limited trust, insufficient renewal of cooperative statistics, and inadequate policy mechanisms. At the same time, the diversity of global models illustrates tangible opportunities for institutional modernization. **Conclusion.** The author concludes that strengthening agricultural cooperation in Ukraine requires systematic adaptation of successful foreign approaches, promotion of digital tools, transparent governance mechanisms, and targeted state programmes supporting collective initiatives. The upcoming International Year of Cooperatives 2025 creates a favourable context for expanding partnerships, enhancing public awareness, and aligning national policies with global standards in cooperative development.

**Keywords:** agricultural cooperation, agricultural cooperatives, agro-industrial capital, sustainable development, cooperative movement.

**Постановка проблеми.** Сільськогосподарська кооперація традиційно відіграє ключову роль у розвитку аграрного сектору, проте її ефективність значною мірою залежить від інституційних умов, рівня організаційної зрілості та здатності адаптуватися до викликів сучасної економіки. У світовому вимірі кооперативи забезпечують значну частку виробництва й переробки агропродукції, демонструючи високий рівень інтеграції та конкурентоспроможності. Водночас в Україні кооперативний рух залишається недостатньо розвиненим: частка виробничих кооперативів у загальному обсязі аграрного виробництва є низькою, кількість членів – обмеженою, а статистика часто не відображає реального

стану справ. Актуальність проблеми посилюється демографічними змінами, недостатньою цифровізацією, дефіцитом довіри між учасниками та браком ефективних державних інструментів підтримки. У таких умовах вивчення міжнародного досвіду та можливостей його імплементації в Україні набуває особливої значущості.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Наукові дослідження останніх десятиліть активно розкривають теоретичну еволюцію та практичні трансформації кооперативних моделей. Значний внесок у розуміння сучасних тенденцій зробили М. Кук і Дж. Грашуїс [1], які сформулювали ключові напрями розвитку теорії кооперативів, включно з дослідженням сталості,

меж ефективності та поведінки членів кооперативів. Європейські та азійські кооперативні моделі докладно аналізуються у працях О. Саковської [2], яка робить акцент на адаптивності інституційних рішень у країнах ЄС та Японії. Дослідження японського кооперативного руху також досліджуються у працях Йошікави [3]. Питання цифровізації, глобалізації й сталого розвитку досліджені в роботах А. Мосаса та Д. Фернандеса-Уклеса [4], а новітні напрямки наукових трендів, зокрема маркетингові та управлінські аспекти кооперативів, узагальнені в бібліометричному огляді Д. Коррі та Я. Фельфельді [5].

Попри значний науковий доробок, низка аспектів залишається недостатньо розкритою: вплив змін у структурі членства на внутрішню стійкість кооперативів; ефективність цифрових інструментів у малих та середніх кооперативах; а також питання оновлення статистики, без якої оцінювання результативності кооперативних моделей є неповним. Саме ці прогалини формують дослідницьке поле, у межах якого створена дана стаття.

**Метою статті** є комплексний аналіз сучасного стану, тенденцій та перспектив розвитку сільськогосподарської кооперації у світі та в Україні, з визначенням ключових бар'єрів і можливостей адаптації успішних міжнародних моделей для підвищення ефективності вітчизняних аграрних кооперативів.

**Опис використаних методів дослідження та інформаційних джерел.** У статті використано методи порівняльного аналізу для зіставлення кооперативних систем різних країн; системний підхід для виявлення взаємозв'язків між інституційними, економічними та соціальними факторами розвитку кооперативів; структурно-функціональний аналіз для оцінки ролі кооперативів у аграрних ланцюгах створення вартості; а також контент-аналіз сучасних наукових публікацій і міжнародних аналітичних звітів. Окремі висновки ґрунтуються на огляді статистичних оцінок глобального ринку кооперативів та міжнародних ініціатив зі сприяння їх розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Сільськогосподарська кооперація з моменту свого становлення вже понад століття є актуальною темою економічного дослідження. Широке дослідження М.Л. Кука та Дж. Грашуїса зафіксувало основні напрями дослідження економістів у сфері аграрного кооперативу станом на кінець 2010-х років [1, с. 758]. Поряд з перманентно актуальною соціальною складовою кооперативу та дієвістю його принципів, на перший план почало виходити дослідження сталого розвитку та межа ефективного функціонування кооперативу залежно від розміру та кількості членів.

Сільськогосподарські кооперативи є однією з найпоширеніших та найефективніших форм виробничої інтеграції, частка яких на сільськогосподарському ринку ЄС становить 40–50% та до 70% в окремих країнах та секторах. Річний обсяг 10 найбільших фермерських кооперативів ЄС становить понад 93 млрд доларів США, що майже дорівнює половині річного ВВП України [2, с. 119–120].

Розвиток кооперативного руху в Україні наразі все ще пригальмовано макро- і мікроекономічними умовами. Виробничі сільськогосподарські кооперативи в загальному обсязі сільськогосподарського виробництва в Україні становлять менше 1% від вартості створюва-

ного продукту, а кількість фізичних осіб-членів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів становить менше 30 000 осіб, тобто менше 0,2% сільського населення України, і навіть така цифра може бути завищеною, адже стагнація кооперативною спарви почасти приводить до викривлення економічних показників, викликано відсутністю оновлення даних по кількості членів кооперативу, фактичного обсягу та вартості створеного продукту у перерахунку на кожного окремого учасника кооперативу, рівень залучення кооперативної техніки та ресурсів у діяльність окремих членів тощо. Втім, ситуація для України не виглядає безвихідною. Моделі успішного розвитку сільськогосподарських кооперативів наразі широко представлені як у розвинених країнах, так і у країнах, що розвиваються, і наша країна має широку базу для порівняння та можливої адаптації.

З метою підтримки та розвитку спільних (загальноєвропейських) кооперативних підприємств (організацій) у ЄС було створено Європейський кооперативний союз (ЄКС). До її складу входять 6 європейських кооперативних асоціацій та 171 національна кооперативна організація з різних країн Європейського Союзу. Кооперативні асоціації, що приєдналися до ЕКО, діють у всіх основних секторах економіки: сільському господарстві, промисловості, банківській справі, будівництві та обслуговуванні соціального житла, сфері послуг, фармації, роздрібній торгівлі. Ці кооперативи об'єднують 163 мільйони членів, мають 267 тисяч кооперативних підприємств з кількістю працівників 5,4 мільйона. Окрім суто господарських переваг, інтеграція у європейську кооперативну систему наблизила би повноцінний вступ України до ЄС.

Добре розвинена кооперація в Японії, де фермерські кооперативи (8038 сільськогосподарських кооперативів, 3898 з яких є багатофункціональними) переробляють та реалізують близько 90% усієї сільськогосподарської продукції країни. Система японських сільськогосподарських кооперативів (JA), що активно розвивалася після Другої Світової війни із прийняттям законів про кооперативи 1947 року, зіткнулася на зламі століть з проблемами, актуальними для українського сьогодення – скорочення сільського населення, старіння класу фермерів, незацікавленість молоді у фермерській діяльності. Подібні проблеми резонували з тогочасною економічною ситуацією у Японії, а тому їх вирішення мало мати структурний характер. Наразі чітко прослідковується тенденція до об'єднань і поглинань місцевих кооперативів "Tankyo", реалізуючи тим самим централізацію агропромислового капіталу. Кооператив виступає для фермерів певним консультантом та агентом, що почасти направляє їх у експортну діяльність – вирощення та переробку найбільш рентабельних продуктів на світовому ринку [3]. Втім, слід зазначити, що становлення великих кооперативів неминуче призвело до формування ними значного обігового грошового капіталу, що вилилося у виконання ними страхових та фінансових операцій, і наразі ця сторона їх діяльності подекуди домінує над суто реальним виробництвом, а окремі фермери вже не є безумовним стовпом та єдиною можливою «молекулою» кооперативної субстанції.

Величезний внесок сільськогосподарських кооперативів у розвиток сільського світу підтверджують багато міжнародних організацій, таких як Міжнародний кооперативний альянс, СОРА-COGECA, Європейський економічний і соціальний комітет (ЄЕСК), Між-

відомча робоча група Організації Об'єднаних Націй з питань соціальної та солідарної економіки та CIRIEC International. Міжнародний кооперативний альянс оцінює, що 12% населення світу пов'язане з одним із 3 мільйонів кооперативів, що існують у світі, більшість з яких пов'язані з сільською місцевістю. Таким чином, кооперативні товариства не є маргінальним явищем.

Абсолютна більшість досліджень приходить до позицій, схожих на погляди класичних дослідників кооперативного руху – таких, як М.І. Туган-Барановський. Відзначається важливість добровільності та демократизму для загальної господарської життєздатності кооперативу, досліджується соціальна та освітня функції, які кооператив виконує. Серед нових віянь часу слід відзначити дослідження меж ефективності кооперативу, цифровізацію у ньому та маркетингові можливості.

**Результати дослідження** ефективності молочних кооперативів та некооперативів у Польщі показують, що, за умови постійної віддачі від масштабу, молочні кооперативи технічно менш ефективні, ніж некооперативи, тоді як, за умови змінної віддачі від масштабу, ці відмінності не є статистично значущими [4, с. 1].

Також розглядається важливість цифровізації. Зокрема, інше дослідження визначає, які організаційні характеристики безпосередньо пов'язані з популярністю аргентинських бджільницьких організацій у соціальних мережах, що вимірюється кількістю підписників у їхніх акаунтах. Результати показують, що, окрім використання самого Facebook, найкращі організаційні практики пов'язані з факторами, пов'язаними з кооперативним характером організації, її локалізацією, екологічною чутливістю та її присутністю на інших цифрових платформах. Важливим доповненням є також переоцінка нематеріальної цінності землі для фермера, що є учасником кооперативу, який надає серед іншого туристичні послуги. Розвиток «зеленого» та гастрономічного туризму позитивно впливає на відношення до землі, а отже у довгостроковій перспективі призводить до більших капіталовкладень у неї.

Недавні дослідження показали, що більша кількість членів кооперативів пов'язана з підвищеною схильністю до внутрішніх конфліктів, а члени більш кооперативів стають більш недовірливими один до одного. Це свідчить про те, що розширення організаційної структури кооперативу може бути складним завданням у довгостроковій перспективі [5, с. 15–16].

Зростає дослідницький інтерес до кооперативів у сільськогосподарській сфері, з тенденціями, що зосереджені на таких темах, як «технології», «санітарія» та «сільськогосподарські роботи». Тим часом, новими сферами інтересу є «управління ланцюгом створення вартості», «сталий розвиток» та «вертикальна інтеграція».

Актуальність наукового інтересу до кооперативів підтверджена їх винятковою важливістю. За професійними ринковими дослідженнями, у 2024 році глобальний ринок сільськогосподарських кооперативів був оцінений приблизно у 250,8 мільярдів дол. США. Очікується, що цей ринок зросте до 350,2 мільярдів дол. США до 2035 року при середньорічному темпі зростання (CAGR) ~ 3.1 %. У секторі молочних кооперативів (dairy cooperatives) 2024 року ринкова вартість сягала приблизно 166.4 млрд дол. США [6]. Подібні економічні показники дають підставу вважати, що агропромислові кооперативи не втратять свою актуальності навіть у довгостроковій перспективі.

На розвиток кооперативів направлені не тільки економічні, а й дипломатичні зусилля. 2025 рік Генеральною Асамблеєю ООН оголошено Міжнародним роком кооперативів під гаслом «Кооперативи будують кращий світ». Цей рік присвячений демонстрації того, як кооперативи сприяють досягненню Цілей сталого розвитку ООН. Основною метою є мобілізація зацікавлених сторін для підтримки та розширення кооперативів у всьому світі, підкреслюючи їхній внесок у сталий розвиток та інклюзивне зростання.

Основні аспекти Міжнародного року кооперативів 2025:

- Фокус на Цілях сталого розвитку: Основна тема показує, як кооперативи допомагають досягати ЦСР ООН, які спрямовані на створення кращого світу.

- Мобілізація та підтримка: Рік надає можливість мобілізувати всі зацікавлені сторони для посилення внеску кооперативів у глобальний розвиток.

- Національні механізми: Резолюція ООН пропонує державам створювати національні механізми, такі як комітети, для підготовки, координації та реалізації заходів, присвячених цьому року.

- Інформаційні матеріали: Міжнародний кооперативний альянс (МКА) та Комітет зі сприяння кооперативам (COPAC) видали оновлену серію інформаційних бюлетенів, що включають дослідження та рекомендації з питань політики, пов'язаних з кооперативами та ЦСР [7].

Враховуючи відносно низький рівень розвитку кооперативного руху в Україні, доцільно імплементувати подібні дослідження у програми підтримки та розвитку вітчизняних аграрних кооперативів.

**Висновки.** Проведене дослідження підтверджує, що сільськогосподарська кооперація залишається одним із ключових чинників стабільності та розвитку аграрного сектору в глобальному вимірі. Міжнародний досвід країн ЄС, Японії та інших держав демонструє, що кооперативи здатні забезпечувати ефективну інтеграцію виробників, зміцнювати їхні позиції на внутрішніх і зовнішніх ринках, сприяти впровадженню інновацій, цифрових рішень та екологічно орієнтованих практик. Водночас українська модель кооперації перебуває у стані стагнації, що проявляється у низькій частці кооперативів у виробництві, слабкій статистичній звітності, низькій довірі та обмеженій участі фермерів у спільних формах господарювання.

Аналіз сучасних наукових підходів і практичних прикладів доводить, що ключовими умовами успішного відновлення кооперативного руху в Україні є: модернізація законодавчої бази, підвищення прозорості управління в кооперативах, розвиток цифрових сервісів, формування економічних стимулів для участі фермерів, а також розбудова системи освіти та консалтингу в сфері кооперації. Значний потенціал має адаптація європейських і японських моделей, що поєднують централізацію ресурсів із збереженням демократичних принципів членства.

Оголошення 2025 року Міжнародним роком кооперативів створює сприятливі умови для активізації державних і громадських ініціатив, підвищення обізнаності населення та інтеграції України в міжнародний кооперативний простір. За умови комплексної підтримки та адаптації найкращих світових практик сільськогосподарська кооперація може стати одним з ключових механізмів зміцнення продовольчої безпеки, розвитку сільських територій і підвищення конкурентоспроможності українського аграрного сектору.

**Бібліографічний список:**

1. Cook M. L., Grashuis J. Theory of cooperatives: Recent developments. *The Routledge Handbook of Agricultural Economics*. 2018. С. 748–759.
2. Sakovska O. Agricultural cooperation: Experience of foreign countries for Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. № 1. С. 118–124.
3. Yoshikawa Y. Reform needed to revitalise Japan Agricultural Cooperatives. *East Asia Forum*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.59425/eabc.1706540400>. (дата звернення: 26.11.2025).
4. Mozas A. M., Fernández Uclés D. The agricultural cooperative in the face of the challenges of globalization, sustainability and digitalization. *Agriculture*. 2022. № 3 (Вип. 12). С. 424. DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture12030424>
5. Qorri D., Felföldi J. Research trends in agricultural marketing cooperatives: A bibliometric review. *Agriculture*. 2024. № 2 (Вип. 14). С. 199. DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture14020199>
6. iseGuy Reports. *Agricultural Cooperatives Market Report*. 2025. URL: <https://www.wiseguyreports.com/reports/agricultural-cooperatives-market> (дата звернення: 26.11.2025).
7. International Year of Cooperatives 2025. Official website. 2025. URL: <https://2025.coop/> (дата звернення: 26.11.2025).

**References:**

1. Cook M. L., Grashuis J. (2018). Theory of cooperatives: Recent developments. In *The Routledge Handbook of Agricultural Economics*, pp. 748–759.
2. Sakovska O. (2020). Agricultural cooperation: Experience of foreign countries for Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, no. 1. pp. 118–124.
3. Yoshikawa Y. (2024). Reform needed to revitalise Japan Agricultural Cooperatives. *East Asia Forum*. DOI: <https://doi.org/10.59425/eabc.1706540400> (accessed November 26, 2025).
4. Mozas A. M., Fernández Uclés D. (2022). The agricultural cooperative in the face of the challenges of globalization, sustainability and digitalization. *Agriculture*, no. 3, is. 12, pp. 424. DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture12030424>
5. Qorri D., Felföldi J. (2024). Research trends in agricultural marketing cooperatives: A bibliometric review. *Agriculture*, no. 2, is. 14, pp. 199. DOI: <https://doi.org/10.3390/agriculture14020199>
6. WiseGuy Reports. (2025). *Agricultural Cooperatives Market Report*. Available at: <https://www.wiseguyreports.com/reports/agricultural-cooperatives-market> (accessed November 26, 2025).
7. International Year of Cooperatives 2025. (2025). Official website. Available at: <https://2025.coop/> (accessed November 26, 2025).

Стаття надійшла: 29.10.2025

Стаття прийнята: 27.11.2025

Стаття опублікована: 21.12.2025